

СЕГМЕНТ НАЦИОНАЛНЕ ИСТОРИЈЕ У ЛИЧНОМ ФОНДУ ЦВЕТКА РАЈОВИЋА

Анстракт: Историјски извори који сведоче о времену националног буђења и обнови српске државности у XIX веку од трајне су вредности за српску и европску културу. Мукотрпни процес стварања модерне државе праћен је ослободилачким напором и херојским подвизима више генерација. Осим на бојишту, одлучна борба вођена је и на дипломатском и културном пољу. У Историјском архиву Шумадије у Крагујевцу чува се рукописна оставштина једног од најспособнијих државника и дипломата тог времена, Цветка Рајовића (1793–1873). Овај наочити Херцеговац је свој успон доживео под Обреновићима када је, због бројних дужности које је ревностно обављао, постао синоним успешног чиновника. Захваљујући свом политичком искуству и познавању страних језика, доспео је и на двор кнеза Александра Карађорђевића и био члан највишег тела, Државног савета. И поред тога, остао је парадигма многих људи чије способности један режим – у овом случају уставобранитељски – није умео да препозна и искористи. Два пута је осуђиван на смрт, два пута је тамновао, да би повратком Обреновића 1858. године поново доспео на највише државне функције. Његов динамичан живот и бурна историја младе кнежевине огледају се у списима које је оставио за собом. Они чине јединствен фонд који је одлуком Народне скупштине 1998. године проглашен архивском грађом од изузетног значаја.

Кључне речи: трговац, полиглот, државни чиновник, дипломата, лични фонд, историјски извор

ОД ТРГОВЦА ЖИТОМ ДО НАЈВИШИХ ДРЖАВНИХ ФУНКЦИЈА

Средином двадесетих година XIX века вест о Цветку Рајовићу доспела је до Јеврема Обреновића, млађег брата кнеза Милоша, који је као обор-кнез управљао Шабачком, Ваљевском и Соколском нахијом. Господар Јеврем је био приступачан човек, отворен за сарадњу и прихватање нових идеја. Његов конак у Шапцу, уређен по европском узору, био је стедиште ондашње политичке и интелектуалне елите. Сазнање да се ради о ученом човеку и познаваоцу више страних језика, који је пропутовао добар део Европе, било је довољно да Јеврем узме Рајовића за свог секретара. Добар глас о младом чиновнику убрзо је стигао и до престонице. Тако је Рајовић стигао у Крагујевац и ступио у службу кнеза Милоша Обреновића. У свестраност и полиглотске способности новог кнежевог секретара имао је прилику да се увери и капетан пруске војске и путописац Ото Дубислав Пирх приликом свог боравка у Србији 1829. године: „Цветко говори и пише српски, немачки, руски и италијански, а разуме и влашки, а ако се не варам и маџарски.“²

¹ виши архивист, goran8185@hotmail.com

² Ото Дубислав Пирх, *Путовање по Србији у години 1829*, Београд, 2012, 71.



Пасош Цветка Рајовића из 1829; ИАШК Б.195 (1829)-2

Цветко Рајовић води порекло из Херцеговине, из села Вуковића крај Требиња. Рођен је у браку Петра и Софије, 1793. године, уочи празника Цвети, по коме је и добио име. Након сукоба са једним турским агом, Рајовићи су били принуђени да избегну у Боку, у Паштровиће. Цветко је потом, отишао у Фијуму (Ријеку) код свог старијег брата Стефана, који се бавио трговином. Уз његову финансијску помоћ похађао је школе у Оточцу и Сењу и научио да говори немачки и италијански. Рат који је Аустрија водила са Наполеоном натерао их је да 1810. године напусте приморје и заједно оду у Земун. У овом пограничном граду, познатом по трговачким пословима, Рајовић је имао прилику да научи и грчки. Након краћег времена прешао је у Београд код свог другог брата Петра, који је у вароши држао дућан. Београд се тада налазио у рукама српских устаника, па је он убрзо ступио у устаничку војску и стекао наклоност једног руског официра. Након пропасти устанка 1813. године пребегао је у Срем, а затим у Трст и Венецију, где је неко време служио морнарицу. Како му живот на броду није одговарао, отишао је у Беч, а већ 1815. у Одесу, где су га примили трговци Ризнић и Магазиновић. Са њима је трговао житом све до 1818. године, када је због наглог пада цена намирница изгубио сав новац и завршио у затвору. Након одслужења казне вратио се у Србију.³

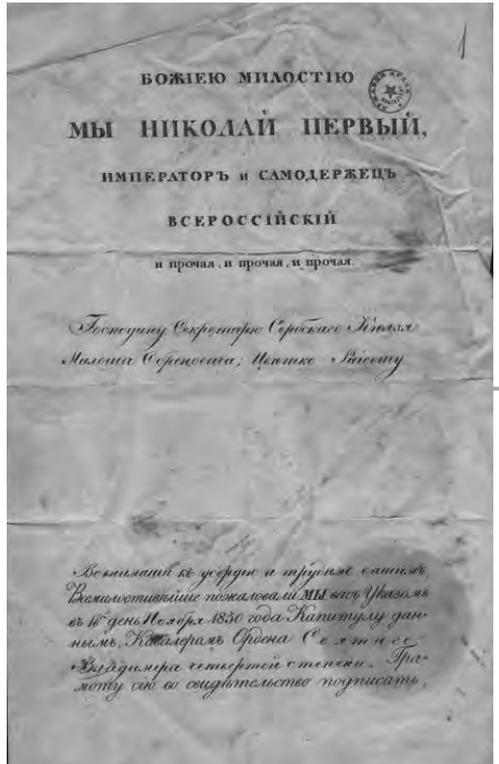
Цветко Рајовић је под Обреновићима изградио блиставу политичку каријеру. Био је секретар Јеврема Обреновића у Шапцу (1825–1828), секретар Књажевске канцеларије у Крагујевцу (1828/1829), управник београдске вароши (1829–1831), а од 1834. и председник Београдског народног суда.⁴ Одлазио је у дипломатске мисије најпре у Влашку (1829), а потом и Русију (1830), где га је цар Николај I Романов

³ Милан Ђ. Милићевић, *Поменик српског народа новијег доба*, Београд, 1888, 619-620.

⁴ Небојша Јовановић, *Господар Јеврем и његов штап, биографија Јеврема Обреновића (1790–1856)*, Београд, 2012, 84.

одликовао Орденом Светог Владимира IV степена.⁵ Због критика изречених на кнежев рачун у време Милетине буне (1835), замало је допао затвора. Спашен је интервенцијом Јеврема Обреновића.⁶ Кратко време по усвајању Сретењског устава (1835) био је члан Државног савета, а од 1837. године и кнежев ађутант.⁷ Након доношења Турског устава 1838. године поново је изабран за члана Државног савета. Непосредно пред Милошеву абдикацију (1839), као привремени попечитеља финансија, старао се о раду казначејства (државне благајне).⁸ У време прве владавине кнеза Михаила Обреновића (1839–1842) био је министар унутрашњих дела, веома одан династији.

По доласку кнеза Александра Карађорђевића и уставобранитеља на власт 1842. године Рајовић је ухапшен, али је интервенцијом Русије убрзо ослобођен.⁹ Због организовања завере против Карађорђевића (Рајићева буна), почетком 1844. завршио је у Гургусовачкој кули, где је тамновао у оковима до 1846. године. У политички живот се вратио педесетих година XIX века, када је постављен за церемонијал мајстора на двору кнеза Александра.¹⁰ Убрзо је изабран за члана (1850), а потом и председника Врховног и Касационог суда (1856).¹¹ Међутим, ни боравак на двору, ни високе државне функције, нису биле довољне да се јасно определи за уставобранитеље, а још мање да постане карађорђевићевац. Власт је крајем септембра 1857. године ушла у траг још једној завери против кнеза Александра, у коју је он био умешан. У питању је била Тенкина завера, названа по главном организатору, председнику Државног савета Стефану Стефановићу Тенки. Интервенцијом Порте Рајовић је избегао смртну казну и поново завршио у Гургусовачкој кули. Каснијим судским поступком утврђено је да је радио на преврату, али не и на убиству кнеза.¹²



Указ руског цара Николаја I о одликовању Цветка Рајовића Орденом Светог Владимира IV степена, 1830. године; ИАШК Б.2.195 (1830)-4 (1)

⁵ Историјски архив Шумадије Крагујевац (ИАШК), Лични фонд Цветка Рајовића (1793–1873), Б. 2. 195 (1830)-6.

⁶ Радош Љушић, *Кнежевина Србија 1830-1839*, Београд, 1986, 125-126.

⁷ Петар В. Крстић, *Пречани и Шумадинци*, Београд – Нови Сад, 1996, 11.

⁸ Државни архив Србије (ДАС), Поклони и откупи (ПО) – 3/62

⁹ Алекса Ивић, *Из доба Карађорђа и сина му кнеза Александра*, Београд, 1926, 112.

¹⁰ Небојша Јовановић, *Двор кнеза Александра Карађорђевића*, Београд, 2010, 220-221.

¹¹ ИАШК, Б.2.195 (1855)-4.

¹² Слободан Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, Београд, 1925, 154.



Објавление кнеза Милоша о постављењу Цветка Рајовића за свог ађутанта, 1837. године, ИАШК б.2. 195 (1837)-5 (1)

Нова прилика за Цветка Рајовића уследила је након Светоандрејске скупштине и смене династија 1858. године. У писму упућеном потпредседнику скупштине Стевчи Михаиловићу, остарели кнез Милош је инсистирао да се његов секретар врати у службу.¹³ Тако је Рајовић, одмах по кнежевом повратку у Србију почетком 1859. године, постављен за председника Владе и министра иностраних дела. Наредне године је са делегацијом путовао за Цариград како би од Порте тражио исељење Турака из српских градова, право да Кнежевина Србија самостално доноси устав и признање наследног кнежевског достојанства за чланове породице Обреновић. За време друге владавине кнеза Михаила (1860–1868) Рајовић је био потпредседник Државног савета и на том положају је остао све док га намесници нису пензионисали 1869. године.

Цветко Рајовић је упамћен као веома висок, витак и леп човек, „увек чист у оделу и држању, демократ, врло љубазан у опхођењу“.¹⁴ Био је плаховите нарави и знао је да се наљути за најмању ситницу. У говору је често понављао руску реч „говорит“, уместо српске „каже“.¹⁵ Био је ожењен са Аном, кћерком бившег Карађорђевог секретара Јанићија Ђурића. Са њом је имао четворо деце: Драгомира, Николу, Драгињу (Драгу) и Катарину. Драгомир је касније био државни саветник, а Никола официр. Обе кћерке је удао за офицере српске војске који су дошли из Аустрије: Драгу за пуковника и војног обавештајца Антонија Орешковића, а Катарину за мајора и кнежевог ађутанта Евгенија Калинића.¹⁶ У Историјском

¹³ ДАС, ПО, 39/84

¹⁴ М. Ђ. Милићевић, *н. д.*, 624.

¹⁵ Исто

¹⁶ Р. Гикић Петровић, *Ликови у дневнику Анке Обреновић*, Нови Сад, 2007, 129.



Указ кнеза Александра Карађорђевића о постављењу Цветка Рајовића за председника Врховног и касационог суда, 1856. године ИАШК Б.2.195 (1856)-7

архиву Шумадије чува се венчани лист Драге Рајовић и Антонија Орешковића.¹⁷

Цветко Рајовић је умро у Београду 4. маја 1873. године, у великој и лепој кући коју је подигао неколико деценија раније, у непосредној близини Калемегдана. Касније је у овој згради била смештена Реалка, а данас се у њој налази Педагошки музеј.¹⁸

РУКОПИСНА ОСТАВШТИНА ИЗМЕЂУ ВЛАСНИКА И УСТАНОВЕ

Када је формирањем Архивског средишта у Крагујевцу 1948. године започета организована заштита архивске грађе на тлу Шумадије, приоритет је био преузимање документације угашених предратних установа – окружних и среских надлештава, општинских управа, судова и сличних организација. С друге стране, архивска грађа у приватном власништву преузимања је спорадично, када је за то било воље и новца. Први лични фондови откупљени су убрзо по оснивању Државне архиве у Крагујевцу 1952. године, док су наредни уписани у улазни инвентар готово целу деценију касније.¹⁹

Иако чине мали сегмент у укупној количини архивске грађе, лични фондови представљају драгоцен извор за политичку, правну, економску и културну историју. Вредност им је утолико већа јер нису настали из рада институција основаних од стране власти, већ су произишли из свакодневног живота људи различитих звања,

¹⁷ ИАШК, Лични фонд Антонија Орешковића (1829–1906), Б.2.192 (176)-3.

¹⁸ Н. Јовановић, *н. д.*, 221.

¹⁹ Реч је о личним фондovima новопазарског пароха Косте Кулагића и песника Драгољуба Филиповића, ИАШК, *Улазни инвентар*, бр. 15, 16.

жеља и склоности. Они могу да представљају допуну административним фондовима који, по природи, представљају главни задатак архива, заузимају највише простора у депоима и одузимају највише времена у раду архивиста.²⁰

Архивска грађа у приватном власништву одувек је представљала велики изазов архивској служби – како сазнати за њу, како направити увид у њу, како уверити власника у њену вредност, у потребу евидентирања и стручног чувања и, на крају, како уверити власника да је архив најбоља опција за чување. Историјски архив Шумадије је током седамдесетих година XX века водио евиденцију лица у чијем се власништву налази грађа, док су архивски радници настојали да ту документацију прикупе, заштите и обраде у својој установи.²¹ Касније се са том праксом престало због оптерећености службе јавним архивским градивом. Осим тога, нестабилне економске прилике последњих деценија довеле су до тога да фондови привредних организација постану доминантан део архивског фонда ове установе.

240

Лични фонд Цветка Рајовића откупљен је 1961. године. По обиму није велик – обухвата свега једну кутију докумената. Сачувана архивска грађа односи се на период од 1829. до 1867. године. Према дипломатичким и садржајним особеностима подељена је на лична документа (1829–1856), имовинско-правне списе (1831–1867), документа делатности (1829–1867), преписку (1829–1867) и грађу сродника (1831–1863). Фонд је сачуван у целини и сређен према Упутству Архивског већа Србије из 1969. године. Од информативних средстава урађен је аналитички инвентар са именским и географским регистром.²² Све то омогућава лакши увид у обиље драгоцених података и олакшава истраживачки рад.

Ако се узму у обзир граничне године архивске грађе, рукописна оставштина Цветка Рајовића покрива значајан период националне историје: дипломатску борбу за државну аутономију (до 1833), укидање феудализма и уставно питање (1833–1839), прву владу кнеза Михаила и династичку смену (1839–1842), уставобранитељску управу (1842–1858), другу владу кнеза Милоша (1858–1860) и другу владу кнеза Михаила (1860–1868). Сачувани списи свакако представљају само фрагменте поменутих тема и чине савршену допуну фондовима из времена Кнежевине који се данас чувају у Државном архиву Србије.

У фонду се налазе Рајовићева лична документа: пасош (1829) и пуномоћја за дипломатски пут у Русију (1829); одлуке и укази о његовом именовању на разне дужности: кнежев ађутант (1837), министар финансија (1839), руководилац церемонијала миропомазања кнеза Михаила (1840), председник Касационог суда (1855, 1856) и министар спољних послова (1859). Посебну пажњу завређује указ руског императора Николаја I Романова из 1830. године о одликовању Цветка Рајовића Орденом Светог Владимира IV степена. Ту су и молбе за помиловање због учешћа у Тенкиној завери 1857. године, разни трговачки уговори, рачуни, квите и друго. Знатан део фонда чини богата преписка која завређује посебну пажњу.

²⁰ Milena Lučić, *Osobni arhivski fondovi*, Zagreb, 2014, 78.

²¹ Верка Миленковић, *Водич Историјског архива Шумадије*, Крагујевац, 1978, 147.

²² Исто, 161.

Већина докумената у фонду писана је српским народним језиком који је био у употреби пре Вукове реформе. Сачувано је и неколико писама на руском и немачком језику. Дуго се веровало да је народни језик ушао у српску писменост тек са појавом Вука Караџића и да је пре њега живео само у усменој књижевности. Ипак, све до Велике сеобе под Арсенијем III Чарнојевићем и пресељења у нове крајеве, Срби су упоредо користили два језичка израза – српскословенски и народни. То двојство имало је петовековну традицију.²³ Ни појава руске редакције, ни стварање славеносрпског језика у XVIII веку, нису променили ту праксу. У питању су били безуспешни покушаји да српски народ добије књижевни језик. Многи интелектуалци XVIII века, попут Захарија Орфелина, Јована Рајића и Доситеја Обрадовића, сматрали су да је језик којим говори народ најподеснији да изрази све и да га свако разуме.²⁴ Народни језик са примесама славеносрпског користила је и државна администрација Кнежевине Србије све до званичног усвајања Вукове реформе 1868. године.

ИСТОРИЈА У ПИСМИМА

Лична преписка, било да је сачувана у рукопису или у штампаном облику, убраја се у изворе првог реда исто колико и званични извештаји. За разлику од ње, објављени мемоари или аутобиографије не спадају у примарне изворе, јер обично настају касније од догађаја које описују и неизбежно су субјективни.²⁵ Преписка творца фонда може да се подели у три целине: писма творца фонда, писма разних лица и институција упућена творцу фонда и породична писма. Прву целину обично чине концепти, копије и оригинали непослатих писама, другу писма различитих лица и институција упућена творцу фонда, а трећу писма чланова породице и других сродника.²⁶

Кореспонденција у личном фонду Цветка Рајовића, сама по себи, представља својеврсни сусрет са историјом. Њен највећи део чине писма кнеза Милоша Обреновића, са којим је Рајовић углавном водио и пословну и приватну комуникацију. У питању су извештаји са фронта у Руско-турском рату (1828/1829), писма о слању депутата у Цариград (1829), ослобађању сиромашних грађана од пореза, трговачким пословима, набавци соли из Влашке, појави великих богиња у Крагујевцу и друго.

Цветко Рајовић се дописивао и са осталим члановима владарског дома Обреновић. Кнегиња Љубица му је једном писму тражила да се изјасни у вези преузимања неког Јевремовог слуге.²⁷ Нарочито су занимљива писма Милошевог најстаријег сина и будућег српског кнеза Милана упућена Цветку Рајовићу. У

²³ Александар Младеновић, *Особине графиције и језика путописа патријарха Арсенија Црнојевића III из 1682. године*, Зборник за филологију и лингвистику VIII, Нови Сад, 1965, 133-146.

²⁴ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, Нови Сад, 1964, 154.

²⁵ Хари Хердер, *Европа у деветнаестом веку*, Београд, 2003, 13-14.

²⁶ Богдан Лекић, *Архивистика*, Београд, 2006, 140-141.

²⁷ ИАШК, Б.2.195 (1837)-50.

једном му се извињава због тога што га је, у *ватри и гневу*, назвао *пасјом вером*,²⁸ док му у другом налази прилику за женидбу.²⁹ Ту је и једно писмо кнеза Михаила Обреновића у коме критикује Рајовићев рад као министра унутрашњих дела због тога што не хапси људе који шире непријатељске вести по Србији.³⁰

Од изузетног значаја су и писма Рајовићевих савременика – устаничког команданта и надзорника мензулане (поште) Јакова Јакшића (1774–1848), кнежевог секретара, уставописца и новинара Димитија Давидовића (1789–1838), гужанског кнеза и државног саветника Петра Туцаковића (1792–1857), банкара и влашког спахије Јована Германа, трговца и уставобранитеља Стојана Симића (1797–1852), главних уставобранитељских првака Аврама Петронијевића (1791–1852) и Томе Вучића Перишића (1787–1859), санитарских лекара Јована Стејића (1802–1853) и Емериха Линдермајера (1806–1884), као и других значајних историјских личности из времена Кнежевине Србије.

242

Јаков Јакшић од Цветка Рајовића у једном писму тражи руске књиге, мапе и законе, у другом да заведе ред у пошти; Димитије Давидовић и Аврам Петронијевић му пишу у време док борави у Цариграду 1829. године, наводећи му могућност да може да се обрати кнезу за сваку помоћ; Петар Туцаковић о градњи воденице у Параћину и ослобађању сиромашних грађана од пореза; Јован Герман о дипломатском скандалу у који је умешан аустријски конзул; Стојан Симић о хатишерифу који је Србија добила од Порте и намери кнеза Милоша да организује велику скупштину од хиљаду чланова; Тома Вучић Перишић о достављању хране док борави у затвору 1840. године; Јован Стејић и Емерих Линдермајер о надокнади трошкова за лечење кнеза Милоша и друго.³¹

Породичну преписку и архивску грађу сродника чине писма Рајовићеве жене Ане о текућим обавезама и проблемима у функционисању домаћинства, писма његове кћерке Милице упућена руском цару Николају I и кнезу Александру Карађорђевићу, као и дипломе и унапређења његових синова, Драгомира и Николе.³²

²⁸ ИАШК, Б.2.195 (1837)-51.

²⁹ ИАШК, Б.2.195 (1839)-64

³⁰ ИАШК, Б.2.195 (1855)-4.

³¹ Ружица Срејић, *Аналитички инвентар личног фонда Цветка Рајовића (1793–1873)*, Крагујевац, 1981, 9-21.

³² Исто

РЕЗИМЕ

Цветко Рајовић је прешао мукотрпан пут од трговца житом до највиших државних функција у обновљеној Србији. Његова политичка каријера, пуна успона и падова, трајала је дуже од четири деценије: од ступања у службу господара Јеврема (1825) до пензионисања у време Намесништва (1869). Обреновићима је верно служио, док је сарадња са кнезом Александром Карађорђевићем и уставобранитељима била испуњена неповерењем и страхом за голи живот.

Када је дошао у Србију, Цветко Рајовић је важио за једног од најјученијих људи у земљи. Кнез Милош је доводио образоване људе на двор, али је према њима био подозрив. Владао је по моделу турског паше, па је администрацију сматрао својом приватном послугом. Код њега је чиновник и послуживао у конаку и радио на имању. У потпуности је зависио од његове воље и у сваком тренутку је могао да буде разрешен и кажњен. Иако су уставобранитељи законски уредили положај српске бирократије и уздигли је на знатно виши ниво, Рајовић, као један од најспособнијих чиновника Милошевог времена, није успео да се у потпуности уклопи у нови систем. Није могао, а ни хтео, да се надмеће са Ненадовићима и другим припадницима дворске камариле. Сачекао је повратак Обреновића и поново доспео на највише државне функције.

Као и други људи XIX века који су градили друштвени положај, Рајовић је комуницирао писмима, чувао своје личне и службене списе и водио белешке. Његова заоставштина, похрањена у Историјском архиву Шумадије, представља прворазредни извор националне историје. Већина докумената у фонду писана је народним језиком пре Вукове реформе и сва она сведоче о важним догађајима из времена Кнежевине Србије. Посебну вредност има богата преписка коју је Рајовић водио са својим савременицима. Сви ови драгоцени списи категорисани су као архивска грађа од изузетног значаја и чине савршену допуну фондовима државних установа Кнежевине Србије који се данас чувају у Архиву Србије.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори

Историјски архив Шумадије Крагујевац

- Лични фонд Цветка Рајовића (1793–1873)
- Лични фонд Антонија Орешковића (1829–1906)

Државни архив Србије

- Збирка - Поклони и откупи (1282–1960)

Објављени извори

- Ото Дубислав Пирх. *Путовање по Србији у години 1829*, Београд, 2012.

244

Литература:

- Гикић Петровић, Радмила. *Ликови у дневнику Анке Обреновић*, Нови Сад, 2007.
- Ивић, Алекса. *Из дооба Карађорђа и сина му кнеза Александра*, Београд, 1926.
- Јовановић, Небојша. *Двор кнеза Александра Карађорђевића*, Београд, 2010.
- Јовановић, Небојша. *Господар Јеврем и његов штап, биографија Јеврема Обреновића (1790–1856)*, Београд, 2012.
- Јовановић, Слободан. *Уставобранитељи и њихова влада*, Београд, 1925.
- Крестић, Петар В. *Пречани и Шумадинци*, Београд – Нови Сад, 1996.
- Лекић, Богдан. *Архивистика*, Београд, 2006.
- Луčić, Milena. *Osobni arhivski fondovi*, Zagreb, 2014.
- Љушић, Радош. *Кнежевина Србија 1830-1839*, Београд, 1986.
- Миленковић, Верка. *Водич Историјског архива Шумадије*, Крагујевац, 1978.
- Милићевић, Милан Ђ. *Поменик српског народа новијег доба*, Београд, 1888.
- Младеновић, Александар. *О народном језику Јована Рајића*, Нови Сад, 1964.
- Младеновић, Александар. *Особине графије и језика путописа патријарха Арсенија Црнојевића III из 1682. године*, Зборник за филологију и лингвистику VIII, Нови Сад, 1965, 133-146.
- Срејић, Ружица. *Аналитички инвентар личног фонда Цветка Рајовића (1793–1873)*, Крагујевац, 1981.
- Хердер, Хари. *Европа у деветнаестом веку*, Београд, 2003.

Goran MILOSAVLJEVIĆ

THE SEGMENT OF THE NATIONAL HISTORY IN THE PERSONAL FOND OF CVETKO RAJOVIĆ

Summary

Cvetko Rajović took the hard road from grain merchant to the highest state functions in the restored Serbia. His political career, full of ups and downs, lasted more than four decades: since his entering the service at Master/Prince Jevrem (1825) until his retirement during the Regency (1869). He was loyal to Obrenović family while his cooperation with Prince Aleksandar Karađorđević and the Constitutionals was marked with distrust and fear for his life.

When he came to Serbia, Cvetko Rajović was considered one of the most educated people in the country. Prince Miloš brought in educated people to his court, but he was distrustful towards them. He ruled like a Turkish pasha so he considered his administrative personnel his personal servants. At his court, the clerks worked both on the estate and served at the residence. The clerks completely depended on his will and they could have been fired and punished at any moment. Even though the Constitutionals' laws regulated position of the Serbian administrative workers and elevated it to a higher level, Rajović, as one of the most capable clerk of Miloš's time, could not adapt to the new system. He could not nor he wanted to compete with Nenadović family and other members of the court camarilla. He waited for Obrenović family to return and he was again holding highest state functions.

As other people in the 19th century who were setting up their social position, Cvetko Rajović has communicated through letters, he kept his personal and official files, and made notes. His legacy that is kept at the Historical Archives of Šumadija is a first-rate source for national history. Most of the documents in the fond are written in Slavonic-Serbian before Vuk Karadžić's language reform and testify about important events from the time of the Principality of Serbia. Very valuable is rich correspondence Cvetko kept with his contemporaries. All these valuable files are categorized as archival material of significant importance and they are perfect addition to the fonds of the state institutions of the Principality of Serbia that are kept in the Archives of Serbia today.